

Nr 11.

Av herr **Bondeson m. fl.**, *angående upphörande av den »erkänsla», som vid försäljning av vissa fastigheter betalas till Lunds domkyrka.*

I 4 kap. 5 § jordabalken föreskrives, att när skattejord säljs utom börd (d. v. s. till annan än viss nära släkting), den skall hembjudas, om den är kronoskatte, till kronan och, om den är frälsekatte, till den som äger frälserätt därå.

Innebörden härav var, att då fastigheter, som utgjorde grundskatt till kronan, såldes, kronan skulle ha rätt att överta köpet. Var det däremot fråga om en fastighet, från vilken det utgick frälseränta, så var det ägaren av denna, som skulle ha rätten att inträda som köpare.

Kronans rätt att lösa till sig fastigheter, som såldes utom börd, upphävdes år 1789, men frälseränteägarens motsvarande rätt har lämnats orörd. Genom åtskilliga riksdagsbeslut ha emellertid frälseräntorna bringats att upphöra eller hålla på att avvecklas. Därigenom har också i allmänhet frälseränteägarens lösningsrätt bortfallit.

I en av dessa författningar, nämligen lagen den 8 november 1912 om avlösning av vissa frälseräntor, infördes emellertid en bestämmelse, att avlösning av frälseränta från fastighet, som förut tillhört Danviks hospital eller Lunds domkyrka, icke inverkar på den rätt till viss avgift vid fastighetens försäljning, som på grund av bestämmelserna i kungl. breven den 21 juli 1813 och den 27 augusti 1817 kunde tillkomma hospitalet eller domkyrkan.

De Lunds domkyrka tillhöriga frälseräntorna ha numera alla blivit avlösta eller hålla på att avlösas.

Den nyss nämnda avgiften till Lunds domkyrka vid överlåtelse av hemman, som domkyrkan tidigare ägt, vanligen kallad »erkänsla», har tillkommit såsom en ersättning till domkyrkan för att denna avstod från att utöva den lösningsrätt, som den i egenskap av frälseränteägare hade vid överlåtelse av fastigheten. Tidigare torde det ha berott på fri överenskommelse i varje särskilt fall mellan köparen och domkyrkan, hur stor erkänslan skulle vara, men genom det ovannämnda kungl. brevet av år 1817 bestämdes det, att domkyrkan icke fick ta mer än en procent av den avtalade köpeskillingen i erkänsla.

Denna 1817 års föreskrift har tolkats på olika sätt. Man har sålunda, bl. a. å domkyrkorådets sida, hävdad, att domkyrkan hade en ovillkorlig rätt att erhålla en erkänsla av en procent å köpeskillingen. Denna uppfattning har godtagits av en del häradsrätter och administrativa myndigheter. Å andra sidan har det gjorts gällande, att om köparen vägrade att utge erkänsla, domkyrkan icke kunde tvinga honom därtill, utan i sådant fall fick välja mellan att överta köpet för den mellan säljaren och köparen avtalade köpeskillingen eller att låta köparen behålla fastigheten utan utgivande av erkänsla. Till denna ståndpunkt har Kungl. Maj:t i statsrådet anslutit sig år 1842, och den har också omfattats av ett enhetligt kammarkollegium så sent som år 1936.

Det är denna meningsskiljaktighet, som förorsakat, att erkänslan ännu finns kvar i det svenska rättslivet och icke fått följa de flesta andra dylika kvarlevor från äldre tiders feodala förhållanden åt, då dessa mönstrades ut ur lagboken.

I skrivelse den 24 maj 1933, nr 240, gjorde riksdagen framställning, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning, huruvida till domkyrkan utgående avgifter av fastigheter, vartill äganderätten icke tillkom domkyrkan, måtte kunna bringas att upphöra, samt att därvid ock måtte tas i övervägande, huruvida och på vad sätt bl. a. domkyrkan tillkommande lösningsrätt vid försäljning utom börd måtte kunna upphöra, ävensom att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda. I anledning av denna riksdagsskrivelse lät Kungl. Maj:t en sakkunnig, kammarrådet H. Skoglund, utreda frågan.

Skoglund ansåg, att det ovannämnda förbehållet i 1912 års lag om avgifter till domkyrkan kunde och borde upphävas utan ersättning till domkyrkan. Skedde detta, skulle enligt hans mening såväl lösningsrätten som rätten till erkänsla upphöra i samma ögonblick som domkyrkans frälseräntor blevo avlösta, vilket väntades ske inom den närmaste tiden.

Domkyrkorådet motsatte sig mycket bestämt den sakkunniges förslag i denna del.

Kammarkollegiet anförde i sitt utlåtande över den sakkunniges förslag:

Vad vidare angår den så kallade *erkänslan*, finner kollegiet den sakkunnige hava anfört övertygande skäl för att ägare av skattesålt domkyrko hemman icke lagligen kan mot sitt bestridande åläggas att utbetala erkänsla, utan att, om överenskommelse om erkänsla icke träffas, domkyrkan allenast har att begagna sin lösningsrätt till hemmanet, försåvitt domkyrkan finner detta vara för sig lämpligt. Då emellertid en motsatt åsikt gjort sig gällande i tidigare administrativ praxis samt på senare tid vid domstolarna i orten, får frågan om domkyrkans rätt till erkänsla anses i viss mån oklar. Rättegångar därom torde vara att motse. Genom sådana skulle visserligen så småningom klargörande prejudikat komma till stånd, men intill detta skett, kommer osäkerhet att råda i fråga om hemmansägarnas skyldigheter mot domkyrkan. Kollegiet anser det därför vara önskvärt, att frågan om erkänslan löses på annat sätt än genom rättegång.

och finner det därför motiverat, att statsverket ikläder sig viss ekonomisk uppoffring för realiserande av detta önskemål. Kollegiet får föreslå, att mellan statsverket och domkyrkan träffas den överenskommelse, att domkyrkan mot en engångsersättning av staten avstår från anspråk på erkänsla såväl vid framdeles skeende försäljningar av domkyrkoherman som vid sådana redan verkställda försäljningar, för vilka någon erkänsla ännu icke erlagts.

Enligt vad den sakkunnige meddelat har medeltalet för åren 1926—1935 utgjort för debiterad erkänsla 4 750 kronor 52 öre och för influten erkänsla 1 728 kronor 97 öre. Efter 4 procent beräknade avlösningssummor för denna erkänsla skulle utgöra 118 763 kronor, respektive 43 224 kronor 25 öre. Med hänsyn till att domkyrkans rätt till erkänsla är tvivelaktig, anser kollegiet, att ersättning för erkänslans upphörande bör sättas högst till sistnämnda belopp.

Därest domkyrkan icke skulle vilja ingå på den föreslagna överenskommelsen, förordar kollegiet bifall till den sakkunniges förslag om ändring av 20 § av 1912 års lag. Följden av en sådan ändring skulle bliva, att domkyrkans eventuella rätt till erkänsla skulle upphöra samtidigt med att lösningsrätten till hemmanet i och med avlösning av frälseräntan bortfölla. Under sådana förhållanden bör naturligtvis vid bestämmande av avlösningssumman för frälseräntan hänsyn tagas till den därmed förknippade rätten till erkänsla, som domkyrkan till äventyrs kan komma att tillerkännas genom rättegång, samt ett skäligt årligt genomsnittsvärde åsättas densamma.

I anledning av detta kammarkollegiets yttrande upptogos underhandlingar mellan finansdepartementet och domkyrkorådet om ersättning för avståendet från rätten till erkänsla. Därunder erbjöd domkyrkorådet sig i skrivelse den 4 januari 1937 att för framtiden avstå från rättigheten mot en ersättning av 75 000 kronor i ett för allt samt att efterskänka redan förfallen men ej influten erkänsla mot ett engångsbelopp av 18 000 kronor.

I proposition nr 234 till 1937 års riksdag lade Kungl. Maj:t fram vissa av den sakkunniges utredning föranledda förslag.

Beträffande erkänslan anfördes emellertid i propositionen.

Beträffande innebörden av domkyrkans ifrågavarande rätt hava emellertid olika meningar gjort sig gällande. Den sakkunnige har sålunda, med hänvisning till ett av Kungl. Maj:t år 1842 i särskilt mål gjort uttalande, ansett domkyrkans befogenhet att uttaga avgiften vara beroende av överenskommelse med vederbörande köpare i varje särskilt fall om avstående av lösningsrätten, under det domkyrkorådet, under återopande av bland annat några under senare tid meddelade domstolsavgöranden, ansett domkyrkan hava en ovillkorlig rätt till avgiften. Kammarkollegiet har i sitt yttrande närmast anslutit sig till den sakkunniges mening men med hänsyn till berörda domstolsavgöranden funnit frågan vara i viss mån oklar. Med den ståndpunkt den sakkunnige intagit har annan åtgärd till avgiftens upphörande av honom icke ansetts erforderlig än upphävande av stadgandet i förutnämnda 20 § i 1912 års lag, såvitt domkyrkan angår. I ett par av de avgivna yttrandena — av domkapitlet och en skiljaktig ledamot i kammarkollegiet — har framhållits, att frågan om upphörande av dessa

avgifter borde upptagas till behandling först sedan domkyrkans rätt härutinnan blivit prövad av domstol i högsta instans.

På grund av vad i ärendet förekommit rörande domkyrkans rätt i ifrågasvarande hänseende torde frågan huruvida och på vad sätt avgifterna skola bringas att upphöra icke lämpligen böra företagas till avgörande, innan ytterligare utredning kunnat förebringas rörande innebörden av denna rätt. Jag anser fördenskull, att förslaget i denna del icke kan upptagas i detta sammanhang.

Därmed hade frågan om upphörandet av erkänslan fallit för denna gång.

Under den tid, som därefter förflutit, har domkyrkorådet gjort domkyrkans förmenta rätt till erkänsla gällande på rättslig väg och också fått gehör hos häradsrätterna. Icke i något fall har emellertid frågan dragits under högsta domstolens prövning, och det prejudikat, som man enligt 1937 års proposition borde avvakta, synes alltså icke komma till stånd. Det synes f. ö. vara motbjudande, att det allmänna på detta skall söka driva enskilda till kostbara rättegångar endast för att få klarhet om vad gällande rätt innebär. Det förefaller då att vara lämpligare att frågan bringas ur världen genom en uppgörelse i samförstånd.

Under de gångna åren lär det vid mer än ett tillfälle ha inträffat, att en köpare av fastighet av ifrågasvarande slag saknat kännedom om förefintligheten av domkyrkans krav å erkänsla. Detta krav har därför för honom efter avslutandet av fastighetsköpet medfört en mindre angenäm överraskning, helst som tillvaron av kravet på erkänsla icke alls framgår av gravationsbevis. För framtiden, sedan frälseräntorna av fastigheterna upphört, blir det naturligtvis ännu lättare att förbise tillvaron av erkänsla.

Domkyrkorådet föreslog i sitt yttrande över Skoglunds utredning, att erkänslan skulle antecknas i fastighetsböckerna, så att den kom till synes i gravationsbevis. Ehuru nu snart ett årtionde gått, har icke någon åtgärd vidtagits i detta syfte.

Tillvaron av denna erkänsla blir, allt efter som tiden löper och de ifrågasvarande fastigheterna styckas i flera lotter, en allt större fara för rätts säkerhet och trygghet i fastighetsomsättningen.

Då det sålunda visat sig, att varken det domstolsavgörande, vilket man år 1937 ville avvakta, eller den inskrivning i fastighetsbok, varmed domkyrkorådet år 1936 ville avhjälpa olägenheterna av den nuvarande ordningen, kommit till stånd under de sedan 1937 gångna åren, synes tiden nu vara inne att ånyo ta upp frågan.

Som lämpligaste sättet för dess lösande vilja vi föreslå, att underhandlingar inledas mellan representanter för kronan och domkyrkan om avlösning av erkänslan med ett engångsbelopp av statsmedel.

Såsom motivering för förslaget, att statsmedel skola ställas till förfogande för ändamålet, vilja vi först och främst erinra om att statsverket tidigare gjort betydligt mycket större ekonomiska offer för att få liknande feodala kvarlevor utmönstrade. Vi erinra om att staten avskrivit grund-

skatterna samt inlöst och avskrivit skattefrälseräntor, kronotionde i enskild ägo, landgillen och landskyld. Vi vilja därefter motivera förslaget med att ägare av andra frälseräntepliktiga fastigheter blivit befriade från frälseränteägarens lösningsrätt genom att de avlöst frälseräntorna, medan de nu ifrågavarande jordägarna, ehuru de också avlöst sina räntor, likväl på grund av föreskriften i 1912 års lag fortfarande belastas av den erkänslan, vars rättsgrund är just sagda lösningsrätt. Det är icke dessa jordägare utan statsmakterna, som ha föranlett, att lösningsrätten just beträffande dem avsatt en så egenartad frukt som erkänslan.

På grund av det nu anförda få vi hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville ta upp förhandlingar med Lunds domkyrkas styrelse om upphörandet av erkänslan samt därefter förelägga riksdagen det förslag, vartill förhandlingarna kunna föranleda.

Stockholm den 15 januari 1946.

Lennart Bondeson.

Ivar Persson.

Rud. Anderberg.
